

KES ON PÕLISRAHVAD?

Põlisrahvad on rahvad, kes on elanud omadel Maadel juba enne ajaloost tuntud riikide teket, enne nende Maid tabanud vallutusi ning riigipiiride kujunemist.

Euroopa Liidu alade vähestest põlisrahvastest on endi tunnustamise välja võidelnud nt liivlased ja saamid. Eesti Maarahvad kuuluvad Euroopa Liidu viimaste üksikute siiani tunnustamata põlisrahvaste hulka. Rahvusvaheline õigus kaitseb kõiki põlisrahvaid, kuid ühtegi rahvast ei saa põlisrahvana määrata keegi teine, kui seesama rahvas ise. Rahvusvahelisele tunnustusele saab pretendeerida põlisrahvas, kes mh :

- on teostanud enesemääratlemise põlisrahvana indiviidi tasandil ja individid on selle määratluse omaks tunnistanud (põlis)kogukonna tasandil;
- on hoidnud ajaloolist järjepidevust oma (v)allutamise-eelse kultuuriga;
- on elatise hankimise kaudu seotud oma asukohaterritooriumi ja selle loodusega;
- toimib kogukondlikult arhailiste sotsiaal-majanduslike ja/või poliitiliste mudelite järgi;
- omab teistest rahvastest eristuvat keelt, kultuuri ja uskumusi;
- moodustab asukohariigis väikese ja mittedomineeriva kuid eristatava rühma;
- on otsustanud säilitada ja taastoota oma esivanematelt päritud eripärast kultuuri.

Igal põlisrahval on oma veel elavate ja juba lahkunud esivanemate kaudu katkematu side oma Maaga ning seetõttu tunnevad nad vastutust ja vajadust korraldada ning kaitsta omaenese elu omal Maal. Tunnustatud põlisrahvad omavad selleks ka täit formaaljuriidilist õigust, nii et nende elukeskkonnas tohib arendada kõikvõimalikke projekte ainult põlisrahva teadlikul, vabal ja informeeritud nõusolekul. Õiguslikult tugineb selline erisus maailma põlisrahvaste õiguste kaitseks rahvusvaheliselt vastu võetud regulatsioonidele ning põlisrahvaste enesemääramisõigusele, sh :

- ÜRO 10.12.1948 inimõiguste üld-deklaratsioon;
- Euroopa 04.11.1950 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon;
- ÜRO Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni ILO 07.06.1989. konventsioon nr 169;
- Århusi 26.06.1998 konventsioon;
- ÜRO Peaassamblee 07.09.2007 põlisrahvaste õiguste deklaratsioon;
- Euroopa Liidu 01.12.2009 põhiõiguste harta;
- Euroopa Nõukogu 15.05.2017 järeldused põlisrahvaste kohta;
- Euroopa Parlamendi 03.07.2018 resolutsioon maailma põlisrahvaste õigustest;
- Põlisrahvaste omavaheline vastastikune tunnustamine;
- Saaremaa osas Saaremaa põlisrahva 12.02.2023 enesemääramise manifest.

(<https://maarahvas.ee/saaremaa/>)

KES KUULUB PÕLISRAHVA HULKA?

Kes täpsemalt antud põlisrahva liikmeks on, selle määrab põlisrahvas ise. Kuid Eesti Põlisrahvaste Koostöökogu soovib lähtuda Eesti maarahva ajaloolisest kultuurilisest eritlemisest, mis on juba muinasajast saadik käinud kihelkondade ja neist koosnevate maakondade ehk Maade järgi (näiteks põlissaarlane Kaarma kihelkonnast). Seepärast on koostöökogu pakutud määratlused järgmised:

- 1) inimese esivanemaist vähemalt üks pärineb antud kihelkonnast hiljemalt 1924 (aasta mil muistne kihelkondlik jaotus asendati valdade süsteemiga);
- 2) inimese mõlemad esivanemad pärinevad mõnest muust Eesti kihelkonnast hiljemalt aastast 1924, kuid tema ise on vähemalt 15 aastat järjest elanud antud kihelkonnas ja/või omab lapsi kaasaga, kes kuulub antud kihelkonna põlisrahva hulka;
- 3) inimest soovib endi hulka arvata antud kihelkonna põlisrahvas ise, sest ta on kogu oma olemise ja kõigi tegemistega tõestanud kuulumist antud kihelkonna kogukonda. (<https://maarahvas.ee/>)

Kuna põlisrahvas on omal maal kõigis küsimustes ainus suveräänne otsustaja, siis on tingimused lõpuks iga kihelkonna põlisrahva enda otsustada. Oma kodukohast hooliv põlisrahvas ei saa selliseid asju valesti otsustada.

Reeglina tekib põlisrahvale omane loodus- ja kultuurimaastikutunnetus inimesel mitme põlvkonnaga, kuna hilis-sisserändajail tavaliselt puuduvad selle tunnetuse tekkimiseks vajalikud eeldused (kohaliku päritolu, juurte ja sugulassidemete tähtsustamine, enda põliselanikest vanemalt vahetult elukeskkonnas omandatud kogemused jms). Juurtest tuleneva emotsionaalse sideme puudumise tõttu kaldub mitte-põlisrahvas suhtuma põlismaastikuisse hoolimatult ja/või vaid omakasust lähtudes. Juurtetud ja väga suuri territooriume asustavad mitte-põlisrahvad käituvad väga sageli rändtirtsudena, nähes looduses vaid majandusressurssi. Liigsuure riigi/kodumaa või rohkete kolimiste tõttu ei saagi neil tekkida sellel maal mingi konkreetse paiga loodusega taolist sidet, nagu on põlisrahvastel. Põlvkondade pikkuse pärimusliku sideme puudumise tõttu ei tähtsustanud looduses toimuvaid inimtekkelisi muutusi ning ei suuda või ei pea üldse vajalikuks reageerida, kui tuleks loodust kaitsta või suuremaid keskkonnakahjusid ennetada.